

Siyasi Eğitim Mekânı Olarak Cezaevi: PKK Üyeleri ve Sempatizanlarının Cezaevlerindeki Eğitim Deneyimleri*

*Kariane Westrheim***

Giriş

PKK (Kürdistan İşçi Partisi), Kürtlerin Türkiye'de gördükleri baskıya ve ülkenin güneydoğusunda aralıksız biçimde gerçekleşen ordu müdahalelerine bir reaksiyon olarak 1978'de kuruldu. Örgüt, 1984 ve 1999 yılları arasında Türk devletine karşı bir savaş geliştirdi. Savaşın Kürt toplumu için feci sonuçları oldu (1). Bunlardan bir tanesi de PKK ile ilişkili olmakla suçlanan ve sayıları oldukça yüksek bir seviyede bulunan siyasi tutukluların ortaya çıkması oldu.

Siyasi tutuklular, fikirleri veya eylemleri hükümetler tarafından devlet otoritesine meydan okuma olarak algılanarak tehdit unsuru oluşturduğu gerekçesi ile esaret altında tutulan veya gözaltına alınan kişilerdir. Hapishane yazıları antolojisinde, Boulda göre (1991/2005), bireye karşı yapılan adaletsizlik, muktedir olanların bakış açısına göre devlet için icrası gerekli olan bir uygulamadır. Halbuki adaletsizliklere katlananlar bu durumu farklı görmekteyler. Onlara göre, bu durum devletin yoğun ve baskıcı gücünün kötüye kullanılması manasına gelmektedir (2005, s. XVII). Tecrit yöntemiyle tutuklu üzerinde yalnızlık hissiyatı yaratmak, devlet açısından tutukluların moraline zarar vermek için uygulanan önemli yöntemlerden birisi olarak görülmüştür. 66 günlük açlık grevi sonrasında 27 yaşında hapishanede ölen İRA (İrlanda Cumhuriyet Ordusu) aktivisti Bobby Sands, halk tarafından desteklenmedikleri söylenerek tutukluların demoralize edilmesinin amaçlandığını belirtmiştir (Sands 1998, s. XX). Yine, Robben Adasında Nelson Mandela ile birlikte 12 yıl geçiren ANC (Afrika Ulusal Kongresi) siyasetçisi 'Mac' Maharaj (1978) arasında paralellik kurmak mümkündür. Maharaj'a göre, devletin amaçlarından biri siyasi tutukluları tecrit ederek tutukluların sessiz kalmasını sağlamaktır. Bu strateji ile ümit edilen şey fişlenmiş olan siyasi liderlerin, devletin çıkarlarını tehdit eden fikirleri ile insanları etkilemelerinin engellenmesiydi (1978, s. 179-80). Mandela gibi insanlar takipçilerine bilgi-kanaat ve fikirler sağlayarak yürütülen mücadelenin siyasi sembolleri haline gelmişlerdi. Mandelâya göre

**Bu makalenin orijinal İngilizce versiyonu Journal for Critical Education Policy Studies'de yayınlanmıştır (Volume 6, Number 1 (May 2008)).

**Bergen Üniversitesi

(2003), cezaevinde gerçekleştirilen eylemlerin çoğunda kayda değer derecede eğitsel bir boyut vardı:

Mücadele sürecinde, Robben Adası bir ‘üniversite’ olarak anılırdı. Bu bizim burada kitaplardan öğrendiklerimiz nedeniyle söylenmiyordu. Robben Adası’nın ‘üniversite’ olarak anılmasının nedeni burada bizim birbirimizden öğrendiklerimiz temelindeydi. Kendi kendimizin fakültesi, profesörü, müfredatı ve dersi olmuştu (Mandela 2003, s. 556).

Genç siyasi mahkumların tarih bilgisi temelinde eksikleri vardı ve eğitilmiş ANC üyeleri Mandela’nın ‘Sokratik tarz’ dediği biçimde bu mahkumları eğitmeye başladılar. Mahkumlar gruplar halinde liderlik edenler etrafında toplandılar; fikirler ve teoriler açıklandı, tartışıldı ve müzakere edildi (age, s. 454). Bu model, Brezilyalı eğitimci Paulo Freire’nin kültürel ocaklar (cultural circles)(2) olarak nitelendirdiği, sadece tahakküm kuran toplumsal yapıları ifşa eden bir araç değildi, aynı zamanda insanların okuma-yazma yetisi kazandıkları, bireysel olarak bilinçlendikleri ve gelecekteki gelişimleri için iradelerinin idaresinin kontrolünü ele geçirdikleri bir modele oldukça yakındı.

PKK’nin siyasi eğitim için kullandığı üç esas alan teşhis edilebilir: dağ (kırsal alan), cezaevleri ve Türkiye ile diasporadaki Kürt toplulukları. Mücadelenin güçlü bir siyasi ve toplumsal hareket olarak gelişmesi için bu alanların yeknesak bir şekilde ele alınması gerekmektedir. PKK’ye göre, cezaevleri, hareketin genişleyerek gelişmesi için önemli bir yere sahipti. PKK’nin cezaevlerinde yürüttüğü eğitimi nasıl bir bağlamda gerçekleştirdiğini anlamak adına, tutuklular tarafından cezaevi içerisinde deneyimlenen koşulların eğitsel boyutu üzerine bir inceleme yapılması gerekmektedir.

Türkiye’deki Cezaevleri

Baskı, işkence, katliamlar ve mahpusluklar Kürtlerin peşini tarih boyunca bırakmadı (McDowell, 2000; Romano, 2006). Bould’a göre, baskıcı iktidarların tahakkümü altında, belirli insan grupları hatta tüm bir toplum (Kürtlerin durumunda olduğu üzere) devlet tarafından meşru görülen şiddet kullanımına maruz kalabilirler. Totaliter bir rejim içerisinde tüm halk cezalandırılırken bireyler de aralıksız süren bir korku ikliminde yaşarlar (Bould, 2005: XVII). Tarihsel bir perspektiften bakıldığında, Türkiye’de 12 Eylül 1980(3) öncesine uzanan ve Kürdistan’a daha baskıcı bir rejimi reva görmüş olan, yoğun bir biçimde uygulanagelen yaygın şiddet ve işkence vesayeti olduğunu belirtmek gerekmektedir. PKK de, haddizatında ordu tarafından yürütülen sıkı bir baskı ile karşı karşıya kalmıştır (White 2000, s.148). Kitlesele gözaltı dalgasının olduğu süreçte, PKK merkez yürütme komitesini de kapsayan bir biçimde neredeyse 1790 PKK üyesi tutuklanmıştı. Bu, diğer Kürt

siyasi gruplarından tutuklanan insanların sayısından esaslı bir biçimde fazlaydı (McDowell, 2003, s. 420). Bu dönemde cezaevi koşulları çok sert olduğundan birçok siyasi mahkûm uzun süreli açlık grevlerine girdi veya intihar eylemlerine girişti (Kutschera, 1994). Eski siyasi mahkûmlar maruz kaldıkları işkence ve dehşeti detaylı bir biçimde dile getirmişlerdir (Zana, 1997). Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde (4) 1981-1984 yılları arasında resmi kaynaklar 32 tutuklunun öldürüldüğünü kabul ederken resmi olmayan kaynaklar bu sayının daha fazla olduğunu belirtmişlerdir (McDowell, 2000, s. 425). Ordunun yönetimi ele geçirmesinden sonra Diyarbakır Cezaevi'nde PKK tarafından organize edilen bedenlerin kurban edilmesi gibi direniş pratikleri ile diğer Kürt ve Türk siyasi gruplarından ayrıştığı söylenebilir (Özcan, 2006, s. 195-96) (5).

PKK tarihi içerisinde yer alan birçok şehitlik anlatısı vardır. 1982 yılında hücrelerinde kendisini asan Mazlum Doğan (6) şehitlik eylemleri arasında öncü olanlardan birisidir. Bu eylem gerçekleşikten birkaç hafta sonra dört siyasi mahkûm ('Dörtler') el ele vererek bedenlerini ateşe vermişlerdir. Yoldaşları alevleri söndürmeye çalıştıklarında 'Dörtler' bunu bedenleriyle 'özgürlük ateşi' yaktıkları gerekçeyle ısrarla reddetmişlerdir. PKK'nin tutuklu olan birçok kadrosu televizyonda yayımlanacak bir itirafçılık pratiğini kabul etmektense intihar etmişler (Romano, 2006: 72) ve takipçileri olan diğer PKK'liler için öncül şehitler olmuşlardır.

PKK'nin verdiği siyasi eğitim, örgüte güçlü bir bağlılığı gerekli kılmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi, PKK üyesi birçok genç, bahsi edilen yıllarda savaş alanlarında veya gayri-insani ve adil olmayan siyasi koşulları protesto etmek amacıyla ne kadar adanmış olduklarını göstererek ölmüşlerdir. Cezavinde olmak, PKK ile bağlantılı olmakla suçlanan mahkûmların siyasi inançlarını zayıflatmaktan ziyade güçlendirdi. Mahkûmların çoğunluğu kırsal kökenli ya da işçi sınıfından gelmekteydiler. Cezaevi koşulları her ne kadar sert olsa da, bu mahkûmların birçoğu belki de hayatlarında ilk defa ciddiye alınma deneyimini yaşayarak öğrenme sürecine girme fırsatı yakaladılar. Serbest bırakılan tutukluların birçoğu sonradan dağa çıktılar (Westreheim, 2008, yayın sürecinde) veya Kürt toplumu içerisinde sadık bir biçimde çalışan üyeler oldular. Hareket için bağlılık, adanmışlık ve güçlü bir aidiyet hissiyatı bütün siyasi hareketler için önemli olgulardır. Görüşmecilerimden bir tanesi, tutuklu arkadaşlarının PKK için güçlü duygusal adanmışlıklarını gördüğü vakit bu durum hakkında kendileri ile görüşmek için çabaladığını belirtti. Bu görüşmecinin düşüncesine göre, duygularını ve eleştirel duruşunu dengeleyemeyen sempatanların örgüte faydalı olmaları pek mümkün değildir:

Benim öğrencilerimden bir tanesi örgüte gönülden bağlıydı. Serbest bırakıldıktan sonra doğruca dağa çıktı. Sonradan da şehit düştü. Sonrasında hem çok aktif ve inançlı bir şekilde çalışmak için hem de yüz yüze baktığımız insanların farkına varmak için muazzam sorumluluk hissettim (I. Görüşmeci)

Son süreçte gerçekleşen bir değişim doğrultusunda, Türkiye'deki cezaevi sistemi, kısmen kendi kendini organize eden 1990'lardaki koğuş sisteminden 2000'den sonra eğitsel etkinliklerin gerçekleştirilmesini zorlaştıran, tutukluları izole eden hücre sistemine geçildi. Bu bağlamda, Green, koğuşlarının çoğunda illegal silahlı siyasi gruplardan birisine bağlı olan inançlı üyeler bulunduğunu, koğuşlarda neler olup bittiğini bil-seler dahi cezaevi yönetiminin normalde koğuşlar içerisinde var olmadığını belirtmiştir. Siyasi tartışmaları ve eğitimleri de içerecek bir şekilde bu siyasi gruplar koğuşlardaki günlük yaşamı organize etmekteydi. Koğuş, tutuklular ve örgüt arasındaki iletişimi sağlamakla birlikte özellikle siyasi örgüt üyesi olan mahkûmlar arasında oldukça yakın bir komünite hissiyatı oluşturmaktaydı (Green: 2002: 98). Görüşme yaptığım insanlardan birisi cezaevindeki komünite ile karşılaştığında dışarıdan çok farklı olduğunu belirttiği bir atmosfere müdahil olduğunu belirtmiştir.

Benim kaldığım koğuştaki en fazla 180 kişi kalıyordu. Hapishanede kaldığım süre boyunca binlerce mahkûmun gelişine ve gidişine şahit oldum. Buna rağmen, cezaevinde kalanlar arasındaki arkadaşlık ve saygı atmosferi oldukça şaşırtıcıydı (I. Görüşmecisi).

Türk otoriteleri, cezaevlerinin terör suçları için eğitim merkezi haline gelmesinden ve açık koğuş sisteminin terör ve suç örgütlerini büyütmesinden korkmaktaydı (Green, 2002: 98). Görünür bir biçimde kendi ayakları üzerine organize olan koğuş sistemi, 2000 yılından sonra radikal bir değişime maruz kaldı ve devlet siyasi tutukluları, 'rehabilitate etme' amacıyla F-Tipi Cezaevleri üzerinden tecrit etmeye çalıştı (7). Küçük gruplar halinde tecrit, siyasi mahkûmların birkaç kişi ile paylaştıkları hücrelerde yaşadıkları, etkinlikler, eğitsel programlar ve uygun egzersizler yapma olanaklarından neredeyse tamamen mahrum oldukları bir rejimdir. Bu rejim bir topluluk olarak hareket etme ve dayanışma içerisinde yaşama olasılığını sınırlarken gözlemlenemeyen şiddet riskinin ortaya çıkmasını da artırmaktadır (8). Görüşme yaptığım kişilerden birisi arkadaşlarının nasıl gizli bir şekilde notlar yazarak hücrelerden hücrelere yollamaya çalıştıklarını anlatmıştır. Bununla birlikte, cezaevi görevlileri de tutuklular arasındaki bu iletişimi ve eğitsel aktiviteleri baltalamak için ellerinden geleni yapmışlardır.

Önceki Araştırmalar

1970'lerden bugüne kadar geçen süreyi kapsayacak şekilde; Türkiye'deki hapishane, yargılama ve mahpusluk koşullarına ilişkin kayda değer çalışmalar siyaset bilimciler, avukatlar, tarihçiler ve antropologlar tarafından yapılmıştır (bkz. McDowell, 2000; Romano, 2006; White, 2000; Özcan, 20006; Gunter, 1990; Green, 2002). 1980'lerde siyasi mahkûmlara yönelik gerçekleştirilen işkence ve kötü muamele pratikleri, eski belediye başkanı ve siyasetçi Mehdi Zana tarafından diğer anlatılara göre detaylı bir şekilde tarif edilmiştir (Zana, 1997). Önceden tutuklu olan Leyla Zana (1999) bir siyasi mahkûm olarak kendi kişisel gelişiminin nasıl Kürt özgürlük mücadelesi ile neredeyse eşanlamli hale geldiğini göstermektedir.

Ayrıca Uluslararası Af Örgütü (2001), İnsan Hakları İzleme Örgütü (2000) ve Norveç Helsinki Komitesi (2007) gibi birtakım insan hakları örgütleri de Türkiye'deki hapishanelerin durumuna ilişkin çalışmalara katkılarda bulunmuşlardır. Bu çalışmaların çoğu Türkçe veya Kürtçe olduğundan ötürü daha geniş kitlelere ulaşma imkânı bulamamıştır. PKK lideri Abdullah Öcalan, son dönemde Almanca ve İngilizce olarak da yayınlanan, orijinal olarak Türkçe ve Kürtçe dillerinde basılan birçok yazı, kitap ve notlar kaleme almıştır (Öcalan, 2003; 2007).

Bu makalenin konusu olan PKK'nin cezaevinde verdiği siyasi eğitimler olgusu, Kürt meselesi üzerine çalışan akademisyenler tarafından ihmal edilmiş çalışma alanlarından birisidir. Bunun nedeni böyle bir çalışmayı gerçekleştirmek için yapılması gereken araştırmayı icra etmenin sorunlara gebe olması ve çalışma sahasına yaklaşmanın oldukça zor olmasıdır (Westrehim & Lillejord, 2007). Ayrıca, önceden tutuklu kalan mahkumların cezaevi sürecinde yaşadıklarını anlatmak hususunda tereddüt etmeleri de olasılık dahilindedir. Bu çalışma ise PKK hareketinin eğitsel boyutunun daha geniş bir çerçevede anlaşılmasını amaçlayan bir katkı olarak düşünülmelidir.

Araştırma Sahasına Yaklaşmak

Bu makalenin temelini oluşturan esas soru şu şekildedir: *Cezaevinde siyasi eğitim nasıl gerçekleştirildi ve yapılan bu eğitim çalışmalarını hangi yollarla tutukluların kişisel gelişimini ve daha geniş bir bağlamda PKK hareketinin verdiği mücadeleyi etkiledi?*

Bu araştırma sorusu ve başvurulan temel teorik perspektif, görüşmecilerin anlatılarının yorumlanması için gerekli araçları temin edebilecek ve aynı zamanda PKK eğitiminin cezaevlerinde nasıl gerçekleştiğini ve bu eğitimlerin cezaevi dışında verilen mücadele ile olan ilişkisini derinlemesine bir şekilde anlaşılmasını mümkün kılacak niteliksel bir metodolojik yöntem kullanmayı gerektirmektedir. Bu makale, PKK ile ilişkileri dolayısıyla 1 ile 8 yıl arasında cezaevinde kalmış üçü erkek biri kadın olan dört yetişkin ile yapılan görüşmelere yaslanmaktadır. Geniş bir çerçevede bu görüşmecilerin fikirleri PKK'nin resmi görüşlerine yakın olsa da, görüşmecilerin kendi kelimelerini kullanmak konusunda zorluk çekmedikleri ve özgür bir biçimde konuştukları belirtilmelidir. Görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler, görüşme yapılan kişilerin bireysel gelişimi ve kolektif kazanımları hakkında ilgi çekici veriler sunmaktadır. Bu görüşmeler, 2007 yılının Mayıs ve Haziran ayları arasında Avrupa'da gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmecilerin neden PKK'ye destek vermek gibi bir tercihte bulduklarını anlamak adına görüşmecilerin kısaca özgeçmişlerine değinmek gerekmektedir.

I. Görüşmeci

Bu görüşmeci, Kuzey Kürdistan'ın (Türkiye) büyük şehirlerinden birinde doğmuştur. Yüksek lisans derecesi olan bu görüşmeci, 1991 yılında kendi aile evinde PKK

kadrolarını barındırmakla suçlandığı vakit bir öğretmen olarak çalışmaktaydı. 1991 yılında, mahpusluğunun ilk yılında, bu görüşmeci bir hapisneden diğerine nakledilir. Sonunda kendi memleketinde bulunan cezaevine transfer edilmeden önce 2 yıl kadar başka bir cezaevinde kalır. Savaşın en yoğun bir biçimde yaşandığı 1993 yılında, PKK ile ilişkili oldukları gerekçesi ile babası öldürülür ve ailesinden birkaç kişi tutuklanarak hapse atılır. Bu olayların görüşmeci üzerinde çok önemli etkiler bıraktığını belirtmek gerekmektedir. 1995 yılında cezaevinden salındıktan sonra Kürtler lehine faaliyetler yürüten bir partide tam zamanlı olarak çalışmaya başlar.

II. Görüşmeci

Bu görüşmeci, Kuzey Kürdistan'da bulunan bir işçi sınıfı ailesinden gelmektedir. Görüşmeci kendi ailesini yurtsever ve PKK'ye destek veren bir aile olarak tanımlamaktadır. Görüşmeci 12 yaşında iken, ailesi bölgede gördükleri şiddetli baskı yüzünden şehre taşınır. Görüşmeci, 1990'ların başında PKK'nin eylemlerine ve gösterilerine katılmaya başlar. Bir lise öğrencisi iken, gizli bir şekilde PKK'ye tıbbi destek sağlamak için kullandığı bir eczanede yarı-zamanlı olarak çalışmaya başlar. İlk olarak 1993 yılında dağa çıkar ve öncelikli görevi olan yaralanan kadrolara tıbbi destek verme işini gerçekleştirirken yaklaşık 2 yıl kadar orada kalır. Sonrasında ise siyasi faaliyetler yürütmek için bir yıl kadar İstanbul'da bulunur. 1996 yılında, dağ kadrolarına katılmak için yola çıktığı süreçte yakalanır ve sonrasında 8 yıl kadar cezaevinde kalır. 2004 yılında serbest bırakılır.

III. Görüşmeci

Görüşmeci Ankarada bulunan bir işçi sınıfı ailesinin altı çocuğundan en küçüğüdür. 1997 yılında PKK'ye destek verdiği gerekçesi ile yakalanmış, 1 yıllık bir cezaya çarptırılmıştır. Görüşmeci cezaevinde olma durumunu korkunç olarak nitelendirirken, bu durumun kendisine, tüm yaşamına ve mücadelesine dair bir fırsat sunduğunu da kabul etmektedir. Cezaevinde kalması, kendisini ilk romanını yazma konusunda motive eder. 1998 yılında cezaevinden salındığı vakit PKK gerillaları arasına katılmaya karar verir. Dağa çıktığı zaman üç kardeşi gerilla olarak dağdadır ve birlikte gerillaya katıldığı küçük kardeşi de birkaç ay içerisinde öldürülür. Bu görüşmeci beş yıl boyunca dağ kadroları arasında yer alır. Son kertede sığınma hakkı edinmeye çalışmaktadır.

IV. Görüşmeci

Bu görüşmeci Kuzey Kürdistan'da bulunan bir şehirden gelmektedir. Polis tarafından sürekli taciz edilmiş 8 çocuklu yurtsever bir ailenin üyesidir. Lise eğitimi sürecinde kendisinin ve bazı öğrenci arkadaşlarının Kürtçe konuşmak konusunda ısrarcı davranmaları sonucunda polis birkaç defa okula gelir. Polisler tarafından

sorgulanırlar ve bazen de dövülürler. 1996 yılında, mezun olmasının hemen ertesinde, PKK üyesi olduğu gerekçesi ile tutuklanır. 2 yıllık cezaya çarptırılır. Tutukluluk hali bakış açısını değiştirir. 1998 yılında serbest bırakıldıktan sonra dağa çıkar ve 6 ay kalır. 2004 yılında Avrupa'ya çıkmaya karar verir ve son kertede bir temizlikçi olarak çalışmakta ve yapmış olduğu sığınma talebi başvurusunun sonuçlanmasını beklemektedir.

Görüşmeler sonucu ortaya çıkan verilerin analizi, görüşmecilerin anlatılarından meydana gelen bazı oluşturuıcı temalara (generative themes) dayanmaktadır (Freire, 1972; Kincheloe, 2005). Oluşturuıcı tema, araştırmacı ve görüşmeci için yüksek öneme haiz siyasi ve kültürel temalara denk düşmektedir. Bu temalara, sabit bir biçimde etkileşim halinde olduğu karşı-muadil temalar tarafından çokça meydan okunur (Freire, 1972, s. 77). Görüşme durumunda, görüşmeyi yapan ve sorulara yanıt veren kişi araştırılmakta olan konuyu aydınlatmak amacıyla karşı-muadiller olarak davranabilirler. Çatışma yaşayan Kürtler için, karşı-muadil görüşmecilerin içinde yaşadıkları çatışmalı bağlam olarak da düşünülebilir. Bu yüzden, temalar deneyimlenmiş baskıcı şartların etkisini yok etmenin bir biçimi olarak görülebilir. Analitik bir düzlemde, çözümlemesi yapılmış olan görüşmeler, Kvale (1997:121) tarafından tarif edilen niteliksel prosedürler ile Hatch'in (2002) belirttiği siyasi analiz prosedürleri bir araya getirilerek adım adım incelenmiştir. En sonunda, yorumları ve sorularıyla benim analizlerime meydan okuyan başka bir araştırmacı ile ortaya koyduğum argümanlar tartışılmıştır.

Eleştirel Araştırma Yönteminde Geçerlilik

Genel olarak, geçerlilik (validity), bir çalışmanın planlanmasından sonuçların geçerliliği hakkında en münasip muhakeme yolunu bulmayı sağlama sorusuna kadar, kişinin kendi bilimsel üretimine karşı araştırma süresince eleştirel bir pozisyonu sürdürebilmesiyle alakalıdır (Klave, 1996:165). Geçerli kılma süreci (validation), ampirik bilginin ve analizin araştırma sorusu ile nasıl ilişkili olduğu üzerine berrak bir çerçeve arayışına denk düşmektedir. Bu çalışma oldukça politize bir bağlamda yürütüldüğünden ve bütün araştırmalar bir şekilde siyasi olduğundan (Hatch, 2002; Carr, 1995), benim kendi pozisyonumu saha araştırmasına çıkmadan önce netleştirmem ve görüşmecilere de bunu belirtmem gerekmekteydi (9). Bu çalışma esnasında, bu makalenin taslak hali bir görüşmeci tarafından okundu ve diğer bir görüşmeci ile bu taslak tartışmaya açıldı. Bu yol, Silverman'ın (2001:233) görüşmeci geçerliliği sağlama (respondent validation) dediği yöntemeye çok yakındır.

Niteliksel araştırma yöntemi, araştırma süresince görüşmeciye saygı duyma ilkesine yaslanarak aralıksız bir biçimde çalışmanın ahlaki etkileri ve çıkmazları üzerine düşünmeyi de beraberinde getirir (Kvale, 1996). Bu durum, görüşmecilerin hassa-

siyetleri ve sağladıkları bilgilerin hassaslığı yüzünden bu çalışma için özellikle önem arz eder. Eleştirel araştırmacılar, araştırma sürecinde üretilen bilgiyi ve bilimi, araştırılan insanların faydası için kullanma niyetindedirler. Falla'nın (1994) belirttiği üzere, politik şiddet üzerine çalışan bir araştırmacının araştırma sürecinde 'nötral' olmak manasında 'objektif' olması imkansızdır (Koivunen içinde 2002). Araştırma sürecinde yakınlık ile mesafeli olma arasındaki denge süregiden bir açmaz olmuştur. Eleştirel niteliksel araştırma için geçerlilik testi, araştırmanın akla uygun ve güvenilir olup olmadığıdır. Kincheloe'ya göre, en temel manada, geçerlilik olgusu sorgulamayı ve teorize etmeyi gerektirmektedir. Teorik varsayımlar, zımni bir biçimde bütün araştırma sürecinde verinin ve bilginin inşa edilmesine öncülük ederler. Bu içgörü akılda tutulacak olursa, eleştirel araştırmacılar belirli bir bilginin doğru olduğunu gösterme amacıyla yola çıkmazlar. Bunun yerine, yaptıkları, 'birbirlerine meydan okuyan doğruluk iddiaları' terimine uygun bir şekilde açıklanabilir. Kincheloe'ya göre, 'geçerli hakikat'in araştırmacının hünerinin kalitesi' (2003:177-78) ile yer değiştirmesi sonucu doğabilir; bunun olmaması için araştırmacı eleştirel ve güvenilir bir mesafeyi araştırma süresince ve bulguların okuyucuya sunulması esnasında da korumalıdır.

Paulo Freire ve Antonia Gramsci: Teorik Çerçeve

Teorik olarak, bu makale Paulo Freire ve Antonia Gramsci'nin fikirlerine yaslanmaktadır. Her ikisi de, eğitim alanına ve özellikle de ileri yetişkin eğitimi ile toplumsal, kültürel ve kişisel dönüşümü amaçlayan siyasi öğrenim süreci alanlarına temel etkileri olan kişilerdir. Freire ve Gramsci, siyaset ile eğitim arasındaki bağı kurduklarından ve kişinin kendisini ve içerisinde yaşadığı toplumsallığı eleştirel bir biçimde tanımalarının önemini belirttiklerinden ötürü eleştirel eğitimciler için önemli bir yere sahiptirler. Freire ve Gramsci'ye göre, toplumda gerçekleşen önemli toplumsal değişimler dönüştürücü eylem(ler) olmayı gerektirir. Freire'ye göre (2004), dönüştürücü süreci destekleyen güç umuttur. Umut, praksis, eylem ve somut mücadele içinden kök vermelidir. Eğer bu şekilde gerçekleşmiyorsa, eylemsizlik, umutsuzluk ve çaresizlik peyda olur ve değişimleri gerçekleştirmek imkânsız hale gelir.

Freire ve Gramsci'nin teorik çerçevelerinin bu çalışma ile alakasını kuran diğer bir gerçek ise her ikisinin de hayatlarında zulüm görmüş olmalarıdır. Freire'nin, eğitimin kurtarıcılığı üzerine görüşlerini şekillendiren süreç bir yıllık sürgün yaşadığı zamandır. Her ikisinin de vurguladığı diğer bir nokta ise öğrenme sürecinin sadece resmi kurumlarda değil, enformel toplumsal alanlarda da olabileceği üzerinedir. Siyasi nedenlerden dolayı Gramsci, 1926 ve 1936 yılları arasında tutuklu kalmış ve ciddi sağlık sorunları nedeniyle tahliye edilmiştir. Bu dönem içerisinde cezaevinde eğitim etkinlikleri organize etmiş ve hatta uzak bir ada olan Ustica'da bulunan cezaevi okulunu (scuola dei confinati) yönetmiştir (Borg & Mayo, 2002: 93). Freire ve Gramsci'nin eğitim ve siyasi eylem konusundaki fikirleri Marksist bilinçlilik teorisine yaslanmaktadır. İkisine göre de eğitim, birçoğu dönüştürülme ve nihayetinde

devrimleştirilme potansiyeli olan çok çeşitli bağlamlarda gerçekleşebilir (Allman, 2001, s. 85). Bu görüş, PKK'nin, sahip olunan bilginin ve kişisel karakterin dönüşümüne odaklanan kolektif bir girişim olarak siyasi eğitim konusundaki Marksist tutumuyla aynı hattadır.

Eğitimsel projeler aracılığıyla, PKK örgüt içerisindeki farklı aktörleri aynı yöne çekebilme yetisine güvenerek, siyasi eylemlilik için bir taban kurmak arayışı içindedir. Bu süreçlerin ve toplumsal ve siyasi değişimi gerçekleştirmek konusunda bir istek sahibi insanların yönelimini belirleyecek olan bilinçli ve ahlaki bir önderliğin ne kadar önemli olduğunu hem Freire hem de Gramsci belirtmektedir (Freire, 1972; Gramsci, 2005; Allman, 1999).

Girpoux'a göre, Gramsci'nin siyasi eğitim üzerine düşünceleri arasında dikkatlere mazhar olması gereken nokta, toplum içerisinde dominant olan söylemlerden türeyen ön kabullerden ve ideolojilerden kişiyi kurtaracak olan -geçmişin güncelene nasıl devrolduğuna dair- eleştirel bir bakış geliştirmesinin ne kadar zaruri olduğunu belirtmesidir (Giroux 2002, s. 49). Siyasi eylem, Hoare ve Smith'e göre (2005:XXIII) tekil bilincin toplumsal ve doğal dünya ile her biçimde temas ettirilmesi iken, benzer bir doğrultuda değerlendirmelerde bulunan Godotti'ye (1996) göre ise dönüştürücü eyleme öncülük eden bir pratiktir (1996: XVII). Bizler ise bu ilişkiselliklerin birer ürünleri olarak var olmaktadır. İnsanların doğa ile ilişkisi kendi eylemlerinin sonucudur ve tarihsel eylemler Gramsci'ye göre ancak 'kolektif insan' ile gerçekleştirilebilir (SPN, 2005: 349) (10). Gramsci, Marx ve Freire'nin ortaya koyduğu, insan varlığının (insan doğasının) diğer insanlar ve toplumsal durumlar ile ilişkilendenmeden önce var olmadığı yönündeki tespitlerini paylaşmaktadır. İnsanın doğa ile olan ilişkisi toplumsal ilişkiler ve teknoloji aracılığıyla tebliğ olunur. Bu yüzden Gramsci insanların müdahil oldukları sosyal ve kültürel ilişkilerin bir toplamı olduğunu iddia etmektedir. Soyut olan insan doğası diye bir şeyden bahsetmek mümkün değildir. Burada anlatılmaya çalışılan bireyselliğimizin sürekli olarak pratik ve yeni sosyal biçimler ile değişen toplumsal ilişkilerimizin bir ürünü olduğudur. PKK, bir parti veya hareket olarak, üyeleri ortak bir vücutun parçaları gibi hareket ettiği sürece kolektif insan olarak kabul edilebilir.

Bu doğrultuda, görüşmecilerin anlatılarının içeriği oldukça siyasidir. Siyasi anlatıları tanımlama veya analiz etme sorunsalı siyasi bağlamlarından ayrı bir şekilde ele alınamayacağından yola çıkılacak olursa (Shenhav, 2005), 1970'lerden bu yana Türkiye'de PKK hareketinin gelişmesini sağlayan siyasi koşullardan bağımsız bir şekilde görüşmecilerin siyasi anlatıları değerlendirilemez. Allman'a göre, bizler tarihsel olarak spesifik bir doğası olan mevcut ilişkilerimizin bilincine varıp insani potansiyelimizin farkına varabildiğimiz zaman yeni ilişkiler yaratabiliriz (Allman, 2001:110-111; SPN: 355). Bu yüzden görüşmecilerin hikâyeleri, kolektif ya da bireysel olsun, kendilerinden ve ortak veya ayrı olarak müdahil oldukları siyasi eylemlerden ayrı bir biçimde ele alınamaz. Gramsci'nin (1980) kolektif özne

(Casey, 1996:222) kavramı, bireylerin bir araya gelmesi ve aynı değişimi -aynı parti ya da sınıf için olsun ya da olmasın- talep eden kişilerle birlikte eyleme geçmesi olarak tanımlanır; ve bu yukarıdaki argümanı destekler niteliktedir. Bu makalede, PKK üyeleri ve destekçileri kolektif özneye refere etmektedir.

PKK'nin eğitim konusundaki temel amacı Türk eğitim sistemi tarafından Kürtlere empoze edilen hegemonik tarih ve bilgi anlayışını dönüştürmektir. Asimilasyon süreciyle, Kürtler kendi tarihsel ve kültürel kavrayışlarına yabancılaştırılmışlardır. Önceden de belirtildiği üzere, Gramsci toplumu dönüştürmeye muktedir olan aktif tarihsel özneliğin oluşturulmasının altını çizmiştir. Lakin bu özneliği oluşturmak, ezilen kesimlerden gelen öğrencileri eleştirel, bilinçli ve disiplinli genç erkek ve kadınlar haline getirecek bir halk eğitim sistemini gerekli kalmaktadır (Fontana, 2002:33). Gramsci'ye göre geleneksel entelektüeller, toplumun daha iyi olana doğru götürülmesi konusunda başarısız olmuştur. Ezilen sınıfların kendilerini özgürleştirmeleri için kökleri bu insanların tarihsel deneyimlerine ve günlük yaşamlarına değen kendi 'organik' entelektüellerini geliştirmek zorundadırlar. Böyle süreçlerde insanları kendi fonksiyonlarının farkına vardırarak için -özellikle toplumsal ve siyasi alanlarda- bu entelektüeller ön saflarda yer almalıydılar (Poppe 1995: 45 içinde Gramsci, 1971). Organik entelektüelin ortaya çıkmasına ilişkin Gramsci disiplini (kişisel-disiplin) bir önkoşul olarak görmüştür. Gramsci'ye göre insanların kolektif olarak yaşamlarını değiştirmeleri için kitlesel bir bilinçlenme elzemdir. Bu bağlamda entelektüelin rolü çok önemli görülmüştür. Gramsci'ye göre, eğer işçi sınıfından veya köylü bir özgeçmişden olan öğrenciler organik entelektüeller olsalardı (SPN, s. 45), ailesel çevreleri sayesinde sayısız avantajlarla donatılmış üst sınıftan gelen öğrencileri yakalamak için nasıl çalışmaları gerektiğini ve hangi yollarla fiziksel öz-disiplin ile öz-kontrol edebileceklerini öğrenmeliydiler (Borg, Buttigieg & Mayo, 2002, s. 11). Görüşme yaptığım kişilere göre bu perspektifler PKK'nin sağladığı eğitimin bütününi oluşturmaktadır.

Türk okullarında uygulanan asimilasyon politikasının bir sonucu olarak, PKK, toplum içerisinde, dağlarda ve cezaevlerinde enformel eğitim alanları açmayı, hareketin başarıya ulaşması yolunda oldukça önemli görmektedir. Yıllar boyunca, PKK hareketi, siyasi eğitimler aracılığıyla farklı düzeylerde gazeteci, yazar, sanatçı, siyasetçi ve eğitimci olarak aktif çalışan kendi organik entelektüellerini üretebildi. Bu kişiler diasporada ve genelde Kürt toplumunun dönüşümü için çalışmaktadırlar. Cezaevindeki siyasi eğitimin her mahkûmun hayatını nasıl temelinden etkilediğini anlamak için bu eğitimin nasıl organize edildiğini ve nasıl yürütüldüğünü anlamak önemlidir.

Cezaevinde Siyasi Eğitim

Görüülen kişilerin anlatılarındaki benzer bir nokta, dördünden üçünün, yakalandıkları zaman, PKK'yi farklı biçimlerde destekledikleri, ama hiçbir biçimde aktif

üye olmadıklarıdır. Nitekim, cezaevinde kalmak, onların PKK için çalışma yönündeki kararlarını güçlendirmiş görünüyor. Serbest bırakılmalarının ardından, ikisi dağda gerillaya katıldı. Görüşme yapılanlardan birinin söylediği gibi:

Cezaevine konulan insanların %90'ı elbette militan değil, sempaticizandı. Çeşitli sorunları vardı ve de bu sorunların hepsiyle aynı anda uğraşıyorlardı. Ama eğitim sayesinde, bakış açılarını geliştirdiler, sorunlarıyla baş edebiliyor, daha büyük meselelere yoğunlaştılar. Ama şunu söyleyebilirim ki, cezaevinde kalmak çoğumuzun PKK'ye daha çok yakınlaştırdı (Görüşülen Kişi II).

Siyasi eğitim ile Türkiye'deki Kürtlerin durumuna eleştirel ve reflektif bir duruş, PKK'ye aktif olarak katılmanın temel nedenleri olarak belirtiliyor. (Westrheim, 2008, basımda). Eğitim, cezaevi yıllarındaki günlük temel aktiviteydi. Görüşme yaptığım kişilerin belirttiğine göre, mahkûmlar kişisel gelişim bağlamında önemli değişimler geçirdiler.

Eğer cezaevindeki eğitim PKK'nin yararına olacaksa, yapılandırılması ve koordine edilmesi gerekiyordu. Şartlardan ötürü her ne kadar imkânsız görünürse görünür, PKK, Türkiye ve Kürdistan'daki bütün cezaevleri için, eğitim programı yürütecek bir merkez komite oluşturmayı başardı. Yerel bir eğitim komitesi, bütün programı, tek tek cezaevlerinin koşullarına ve mahkûmların özel ihtiyaçlarına göre uyarlıyordu. Eğer mahkûmlar arasında okuma-yazma bilmeyenler varsa, eğitilmiş bir mahkûm onlara okuma-yazma öğretmekle görevlendiriliyordu. Veya siyasi eğitim bünyesinde ayrı bir ders ve örgüt için siyasi çalışma yürütmekle görevlendirilmiş mahkûmlar için ayrı bir ideoloji olabiliyordu. Çünkü cezaevi personelince sağlanan kitapların hepsi Türkçeydi ve örgütün gönderdiği Kürtçe yazın ve belgeler cezaevine izinsiz olarak sokuluyordu. Kürt mahkûmlardan birçoğu Kürtçe konuşuyorlardı, bu nedenle de hem Türkçe hem de Kürtçe konuşma grupları oluşturulmak zorundaydı. Kürtçe kitaplara ve derslere izin verilmediği için, bu tür aktiviteler personelin olmadığı zamanlarda gizlilik içerisinde yapılıyordu. Görüştüğüm kişilerin belirttiğine göre, eğitim aktiviteleri günün çoğunu kaplıyordu. Görüşme yaptığım kişilerden birine ait olan şu sözler, 1995 ve 2000 yılları arasında eğitimin nasıl organize edildiğine örnek teşkil edebilir:

Eğitim programı üç kısma ayrılmıştı: sabah oturumunda önderimiz Abdullah Öcalan'ın metinleri üzerinde yoğunlaşıyorduk. Genellikle üç mahkûmdan oluşan bir grup, metinleri okuyor ve not tutuyorlardı, kalanlarımız da notları okuyor ve soru hazırlıyorduk. Ardından, konu üzerinde ve sorulara cevap niteliğinde ortak bir tartışma yürütülüyordu. Metinler ve teoriler cezaevi dışındaki ve içindeki yaşamlarımızdan örnekler gösterilerek açıklanıyordu. Öğleden sonraki oturumda mahkûmlar yedişerli sekizerli gruplara ayrılıyordu. Her bir grup, sosyalizm, Kürt tarihi, PKK tarihi, emperyalizm, Marksizm gibi konulardan birine yoğunla-

şuyordu. Sonra, her başlık, her bir mahkûmun kişisel çalışması için alt başlıklara ayrılıyordu-. Grup çalışmasına dayanan bir broşür hazırlanıyordu ve eğer eğitim komitesi tarafından onaylanmayı başarırsa, öteki mahkûmlara dağıtılıyor ve bazen de dışarıdaki destekçilere gönderiliyordu (Görüşülen Kişi II).

Öğlen ve akşam oturumları arasında, mahkûmların bir molası oluyordu, bu esnada yemek yeniliyor ve spor yapılıyordu. Bazı mahkûmların kütüphanesi vardı. Akşam oturumu için her mahkûm kendi okuma listesini oluşturuyordu. Ama bazı mahkûmlara eğitim komitesince hazırlanan bir okuma listesi veriliyordu. Bunun nedeni, mahkûmun okumasının sınırlı olması, ya da belirli konularda derinlikli çalışmalara ihtiyaç duyuyor olmasıydı. Mahkûmun okuma listesini bitirmesi için genellikle birkaç aylık vakti olurdu. Bu sürede metinler tartışılır ve bazı mahkûmlar gönüllü olarak ülke içindeki dergilere (internal magazines) veya duvar gazetelerine makaleler yazarlardı. Bu sayede, seçilen yazılar üzerindeki görüş ve düşünceler kolektif olarak paylaşılmış olurdu.

Bütün bu aktiviteler: eleştirel metin çalışmaları, tartışmalar, görüşmeler, yazılar ve değerlendirmeler, bilgiyi sorgulama ve dönüştürme amacına hizmet etmiştir. Eğitimin amacı, Kemalist okul sisteminde içselleştirilmiş verili doğruları, Kürt perspektifinden tarihsel olgulara ve eleştirel düşüncelerle siyasi eylemlere dayalı yeni bilgi türlerine dönüştürmektir. PKK için bilginin dönüşümü ayrıca, siyasi eğitimin önemli bir parçası olan kişiliğinin dönüşümü ile yakından ilişkilidir.

Kemalist okullardan aldığımız bilgiyi dönüştürmek için, düşünce, davranış ve eylem biçimlerimizi değiştirmemiz gerekiyordu. Kişiliğimizi değiştirmek zorundaydık. Bu amaçla divanımız vardı, herkes teker teker öne çıkar ve o kişinin kişilik değerlendirilmesi yapılırdı. (Görüşülen Kişi IV).

Coben'e göre, Freire, **bilinçlenme** (conscientization) terimini, uygun tarihsel koşullarda oluşan eleştirel bir eğitim çabasından doğan eleştirel farkındalığını veya bilincin gelişimini tanımlamak için kullanır. Bu, çeşitli bilinç düzeylerinden geçen iç içe aşamalardan oluşan bir süreçtir. İlk aşama sessizlik kültürünün kırılmasını (Coben, 1998: 72) içerir ki bu süreç, sadece diyalog ve eleştirel düşüncelerle başlanır. Eğer eleştirel bilinç, eğitim sürecinin amacıysa, Coben'e göre, Freire'in praksis ve diyalog kavramları, bilinçlenme sürecini oluşturan birbirleriyle bağlantılı ilkelere dir. Freire, praksis ile insanların içinde yaşadıkları dünyayı değiştirmeye yönelik eylemleri ve fikirleri kastetmektedir (Coben, 1998: 76). Eleştirel bilinç, PKK'nin eğitim konusundaki istekliliğinin merkezinde yer alır. Görüşme yaptıklarım, grup tartışmalarına katılarak, bireysel ve kolektif fikirlerinin, nasıl yavaş yavaş, verili bilgiye karşı daha eleştirel bir duruşa evrildiğini anlattılar. Bu tür eleştirel sorgulamalar olmaksızın, ne dönüşüm ne de değişim olur. Görüşülen kişiler, öz-eleştiri ve

başkalarınca yapılan değerlendirmelerin, her bir bireyin kolektif bir zihniyeti benimsemeleri için bilinçli olarak kullanılan yöntemler olduğunun altını çizdiler. Mahkûm arkadaşları, öz-değerlendirmelere, olumlu veya olumsuz yorumlar yaparak cevap veriyorlardı. Divandaki bireyler bazen eleştirileri reddediyorlardı, ama genelde zayıflıklarının farkında olduklarını ve daha iyi insanlar olmak için onlar üzerinde çalışacaklarını kabul ediyorlardı.

Dışarıdan biri için tuhaf görünebilir, ama tamamıyla öz-denetim uygulanmasıyla ilgiliydi. Devlet sistemi tarihimizi, onurumuzu, kimliğimizi parçalamıştı ve kişilik üzerinde çalışma tamamen bu parçaları bir araya getirmekle ilgiliydi. Bunun için bilinçli bir kişilik geliştirmeniz gerekirdi (Görüşülen Kişi II).

Cezaevindeki eğitim, eğitim ve disiplin arasında bir denge kurmaya yönelikti. Mart 2006'da bir PKK kampını ziyaret ettiğimde, liderlerden biri, disiplinsiz bir örgütün ölü bir örgüt olduğunu vurgulamıştı. PKK'de üyeler, örgütün ideolojisine dayalı bir iç disiplin geliştirme arayışı içerisinde. Disiplin, burada belirtildiği gibi, zorla değil, eğitim, öz-eleştiri ve praksisle uygulanırdı. Ancak, her bir üye, PKK'nin hiyerarşik yapısına sadık kalmak zorundadır. Görüşme yaptıklarımın biri, nihayetinde, eğitimin, eleştirinin ve öz-disiplinin kişilik üzerinde bir etkisi olduğunu belirtmişti. Bu, ona göre, 24 saatlik bir süreçti. Bireyler tarafından yapılan ve söylenen her şey, kendiniz ve başkaları tarafından değerlendirmeye tabi tutulur, ve süreç bireyin kişiliğini etkiler. Freire (1972) sosyal ve siyasi değişim mücadelesine katılmış baskı altındaki insanların, kişisel niyetlerinin sürekli eleştirilerek sorgulanmasını anlamak zorunda olduklarını belirtir. Bu durum, yapısal veya dönüşümsel değişikliklerin henüz oluşmadığı zamanlarda özellikle önem taşır (Allman, 1999: 104). Ancak her değerlendirmenin kişiliği olumlu yönde etkilemiyordu:

Otoriterce olduğunu düşünebilirsiniz ve değerlendirmenin olumsuz eleştiriler ve hakarete dönüştüğü kötü olaylar da yaşanıyordu. Sistem mükemmel değildi ve o kişiye zararı olabilirdi, ancak bu kötü örneklerden de çok şey öğrendik (Görüşülen Kişi II).

Görüşme yaptığım kişiler, genellikle divandaki olumlu deneyimlerinden bahsetmiş olsalar da, yukarıda alıntılanan kişi, bireye siyasi ve psikolojik olarak zarar verebilecek bir uygulamaya eleştirel yaklaşıyordu. Görüşme yaptıklarımın biri kadındı ve (IV) divanla ilgili söylenebilecek birçok olumlu özelliğin olduğu, ancak uygulamanın bazen kötüye kullanıldığını belirtmişti. Eğer yorumda bulunanlardan birinin veya birkaçının, divandaki insanla bir çatışması veya karmaşık bir ilişkisi varsa, bu kişinin eleştiriye tabi tutulması, ondan intikam almak için bir fırsata dönüşebilir. Bu bağlamda, divan kişiye zarar veren bir araca dönüşür. Bir başka kritik etken de birçok mahkûmun akademik arkaplanlarının sınırlı olmasıydı. Kullanılan sözcükler ve kavramlar, hem divandaki kişi, hem de o sözcük ve kav-

ramları tam olarak bilmeden kullananlar için anlaşılır olmayabilir. Görüşme yaptığım bütün kişiler, bireylerin, sert ve mantıksız eleştirilere maruz kaldığı durumlarda nasıl sorunlar çıktığına dair örnekler verdiler. Bu bağlamda divan, olması gerekenin tersine dönüşmüş oluyordu. İnsani gelişim yerine, kişi psikolojik olarak zarar görme riski taşıyordu. Freire'in (1972) belirttiği gibi, bu tür sosyal ilişkilerde kimin 'baskıcı' olduğu asla açık olmaz. Yukarıda verilen örneklerde, baskı gören baskıcı olmuştur. Bu nedenle Freire, baskı görenin sürekli kendi niyetlerini sorgulaması gerektiğini vurgular. Baskı görenin tarihsel rolü, Freire (1972) ve Fanon'a (2005) göre, kendini ve baskı yapma özgürleştirmektir, savaşı 'kazanıp' baskıcının yerini almak değil.

Günün çoğunu kaplayan eğitim faaliyetlerinin yanı sıra, mahkûmlar spor ve kültürel faaliyetler de düzenliyorlardı. Bütün bu faaliyetler de daha büyük politik meselelere yoğunlaşmalarına yardım ediyordu:

Bunu anlayınca, bütün hayatımı davaya adamaya, PKK hareketinde profesyonel bir aktivist olmaya karar verdim. Eski problemlerimin önem yitirdiğini fark ettim. Cezaevindeki eğitim ayrıca dışarıdaki savaşı ve onu getirdiği sorunları unutmamızı sağladı. Eğitim bize yapıcı bir şey yapma fırsatı sundu (Görüşülen Kişi III).

1990'larda PKK, Türkiye ve Diasporadaki Kürt toplumlarında çeşitli bölgelerde ve düzeylerde eğitim grupları kurmayı başarmıştı. Daha önce, Kürtlerde enformel eğitim sistematik olarak böyle bir biçimde sunulmamıştı, ve bu bağlamda cezaevlerindeki eğitimin büyük bir katkısı vardı. PKK açıkça, eğitimi hem genel anlamıyla mahkûmlar arasında bilgi ve bilinç düzeyini arttırma, hem de örgütte çeşitli görevler yürütecek; topluluklar içinde, gerillada, dağ kamplarında siyasi, kültürel ve pratik işler yürütecek potansiyel üyeleri eğitime aracı olarak görüyordu:

Sadece zaman geçirmek için değildi. Örgütün amacı ilk başta kendisi için militanları eğitmekti, ikinci olarak da insanlar arasında okuryazarlık ve bilgi seviyesini yükseltmekti. Bir halkı kendi ayakları üzerinde durabilmesi için eğitmek istiyorlardı. Türk solu içerisindeki öbür örgütlerden hiçbirinin, bizde olduğu kadar yapısal bir eğitimi yoktu. Daha çok kültürel aktiviteler ve bireysel entelektüalizm üzerine dayanıyordu. PKK'nin yaptığı gibi, herkes için bir eğitim kurmayı başaramamışlardı. Bilinçli kolektif bir eğitim hayatı geliştirmek için, amaçlarımızı ve güçlerinizi aynı yöne doğrultup belirginleştirmelisiniz (Görüşülen Kişi II).

Siyasi hareketlerdeki eğitim faaliyetlerinin bir doğrultusunun ve amaçlarının olmasının önemi konusunda, Gramsci (1925/1994) İtalyan işçi hareketinde başarısız olmuş çeşitli eğitim girişimlerini örnek gösterir. Ona göre, "herhangi bir parti

renge taşımayan” bir siyasi eğitim başarısız olmaya mahkûmdur. Açık siyasi hedefler olmaksızın, bir grup taraftarın dışına çıkmak mümkün değildir ve eğitim yerleri, tutarlılık ve birlik ilkelerinin olmadığı retorik akademilere dönüşür. Gramsci’ye göre, ‘planlanmış’ okullar, bu bağlamda hapisaneler ile gerçek somut bir hareket arasında bir bağlantı olmalıdır. (1925/1994: 265-266). PKK’nin eğitim programının güçlü olması, birincisi Türkiye’deki bütün hapisanelerde ve duvarların dışında eğitim çabalarının koordine edilmesinden, ikinci olarak hedeflerin örgütün amaçlarını desteklemesi ve bunların açıkça ifade edilmiş olmasından kaynaklanıyor. Hapishanedeki eğitimin sürekli tartışılan zayıflıkları, sorunları ve de çelişkileri var. Onlardan biri, hapishanedeki siyasi eğitimin PKK’nin daha genel anlamdaki mücadelesine nasıl yarar sağlayacağıdır. PKK’nin eğitim konusundaki muhtemel en önemli seçimi, eğitim faaliyetlerini daha geniş uluslararası bir harekete bağlamaktır.

Üretilen (generative) Temalar

Aşağıda, görüşme yaptığım insanların hikâyelerinde tekrarlanan iki temayı sunacağım. İlk tema, siyasi eğitimin, duvarların dışında, PKK hareketine bir etkisi olup olmadığı sorusuyla ilgilidir. Görüşme yaptığım kişilerin bahsettiği ikinci tema, siyasi eğitimin mahkûmun kendisi için önemini ve mahkûmların kolektif bir grup olarak nasıl kazandığıyla ilgilidir.

Hapishane Koşullarının Ötesinde Eğitim

1978’de kuruluşundan itibaren PKK, Kürdistan, Türkiye ve Diaspora’dan binlerce genç insanı kendi saflarına çekmiştir. Ancak büyük çoğunluğunu, az eğitim görmüş veya okur-yazar olmayan çiftçi ve kırsal işçi sınıfı oluşturuyordu. Görüşme yaptığım insanlara göre, PKK’nin temel amaçlarından biri, ister militan olsunlar isterse de başka çalışmalar yürütsünler mümkün olduğunca çok fazla insanı bünyesine alıp eğitmektir. Bu insan kaynağı olmadan, PKK’nin ulusötesi sosyal ve siyasi bir hareket olması büyük olasılıkla imkânsız olurdu. PKK’nin okuma yazma politikası hapishanede ayrıca önemliydi, çünkü eğitimin sarmalayıcı (spiralizing) bir etkisi vardır. Eğitimli mahkûmlar, yeni grup mahkûmların öğretmenleri oldular ve bu böyle devam etti. Kendilerini örgüte adanmış, serbest bırakılan mahkûmlar, dışarıda, insanların öğretmenleri oldular. 1990’lar boyunca, duvarların dışındaki durum fazlasıyla karmaşık olduğundan, serbest bırakılan eğitimli mahkûmlar duvarların dışındaki mücadeleyi yapılandırabildiler, düzenleyebildiler:

PKK hapishanedeki eğitimi vurgulamaya başlayınca, serbest bırakılanlar, dışarıdaki insanların eğitimcileri olarak görüldü. Hapishanedeki eğitim boyunca, öz-denetim kazanmak ve başkalarını eğitmeye hazırlanmak için sürekli kendiniz üzerinde çalışıyordunuz (Görüşülen Kişi I).

Görüştiğim insanlara göre, mahkûmlar bilginin peşindeki insanlar oluyorlardı, diğerlerini de bilgiyi aramaya ve bu süreçte kendilerini desteklemeye teşvik ediyorlardı. Ayrıca, mahkûmlar, öz-denetim ve disiplin içeren bir süreç olan kişiliklerini değiştirmek için de çok çalışıyorlardı. Bu, tamamen üyelerinin aynı tarafa yönelebilmeye dayanan bir örgüt için önemliydi. Serbest bırakıldıktan sonra sadık üyeler olarak çalışmaya karar veren mahkûmlar, görüşülen kişilerin belirttiğine göre, amaca inanıp, özellikle dışarıdaki daha genç nesil için örnek veya model teşkil ediyorlardı. Bilgileriyle ve 'ideal' davranışlarıyla ötekilerini kendi örneklerini takip etmeleri konusunda teşvik ediyorlardı (Westrheim & Lillejord, 2007; Wstrheim, 2008).

Mahkûmlar, kendi kendilerini ve mahkum arkadaşlarını eğitmek için yoğun çalışıyorlardı. Yasak kitaplar ve belgeler hapisaneye sokuluyordu, ancak önemli miktarda doküman ve el yazmaları da hapisane dışına çıkartılabiliyordu, ve dışarıdaki mücadele için motivasyon kaynağı oluyorlardı. Bu yazılar ayrıca, görüşme yaptığım şahısların belirttiğine göre Avrupa'ya da dağıtılıyordu. Bazı mahkûmlar, onları özel görevler için hazırlamak amacıyla siyasi ve ideolojik eğitim için seçiliyorlardı. Bu gruba dair eğitimle ilgili umutlar daha yüksekti ve Gramsci'ye göre, bir liderlik, ya hükmetmekle ya da yön vermekle işe yarayabilir (SPN, sf. 57-59), ve örgütün ilerlemesi veya ilerideki başarısı ve mücadelesi belki de bu alternatif liderlik türlerine bağlıdır. Gramsci, hegemonya kavramını veya manevi ve ahlaki liderliği, bir grup içerisinde rızanın sağlandığı yolları açıklamak için kullanır. Gramsci'nin ve Freire'nin dönüşüm için siyasi eğitim üzerine olan neredeyse tüm yazılarının, devrimci veya sosyal ahlaki liderliğin rolüyle ve bu liderlerin nasıl çalışmak ve insanlarla birlikte öğrenmek zorunda olduklarıyla ilgili olduğunu zikretmeye değer. Bu temelde, eğitim ve siyasi liderliğin birbirinden ayrılmaz parçalar olarak nitelendirilmesi gerekir (Allman, 2001:87).

Cezaevlerinde yıllar geçiren siyasi mahkûmlarda, derin bir teorik siyasi bilgi temeli oluşur. PKK üyeleri olan mahkûmların şehirlerde ve topluluklar içerisinde eğitim çalışması yürütmeleri beklenir. Ancak, hapisane dışındaki gerçekliğe nazaran, birçoğunun pratik tecrübesi eksikti ve içeride kaldıkları yıllar boyunca, hareketin içerisindeki son gelişmeleri veya toplumdaki değişimleri takip edememişlerdi. Mahkûmlar, hapisane duvarları dışında birilerine bir şeyler öğretmeye başlamadan önce, gündelik hayata uyum sağlamayı öğrenmeleri gerekiyordu.

Dışarıdaki komiteler bize, olayları farklı bir teorik perspektiften görebilmeye becerimiz olduğunu söylüyorlardı, ancak insanlarla ilgili herhangi bir deneyimimiz yoktu ve teoriyi nasıl pratiğe dökeceğimizi bilmiyorduk. Öğrenmek zorundaydık. Benim teori ve pratiği dengelemem bir ikilime dönüşmüştü (Görüşülen Kişi IV).

Her ne kadar eski mahkûmlar dışarıdaki hayata uyum sağlamak zorunda kaldıysa da, beraberlerinde, daha sonra topluluk içerisinde ve Diaspora'da eğitim mode-

li olarak başvurulacak deneyim, bilgi ve öğretme metotları getirdiler.

Bireysel ve Kolektif Kazanımlar

Görüşme yaptığım insanlar, hapishanedeki yapısal eğitimin, dikkatlerinin savaş ortamının siyasi karmaşıklığından kurtulup, Kürtlerin geleceği gibi daha büyük siyasi meselelere yoğunlaşmasına yardımcı olduğunu belirttiler. Bu durum PKK'nin örgütü, nasıl 1970'lerde küçük bir sadık taraftarlar (loyal followers) grubundan, 21. Yüzyılda, uluslarötesi bir konuma getirdiğini açıklayabiliyor. Görüştüğüm kişiler, hapishanedeki eğitim sürecinin özünün, her bireyin aktif olarak rol alması gerektiği kişiliğin dönüşümü olduğunu vurguladılar. Kişilik üzerinde çalışmak fazlasıyla öz-denimsel ve zor bir süreçtir. Kendinize, başkalarına ve içinde bulunduğunuz ortama dair yeni görüşler geliştirmek için, eski kavramları, dünya anlayışını ve daha önce inandığınız her şeyi sorgulamanız gerekir. Böyle bir kavrayışa erişmek için, görüşme yaptığım insanlar, hapishanedeki öbür öğrencilerle diyalog içinde olmak zorundaydılar. Gramsci ve Freire'e göre, kişiliğin dönüşümü ancak diğer insanlarla ilişki içerisinde ve kolektif bir eğitim ortamında gerçekleşebilir (Allman 2001:86). Bu nedenle PKK eğitiminin amacı, insanları, gerçekliğe meydan okuyup onu değiştirmek için, gerçekliği bir sorun olarak görüp onu sorgulamaya teşvik etmek gerektiğini söyleyen Freire'nin (1972) görüşleriyle örtüşüyor. Bu, ya başkalarıyla birlikte özgürleşeceğiniz, ya da "herkesin kabul ettiği" (common sense) durumu kabul edeceğiniz zorlu bir süreçtir. Görüşme yaptığım kişiler, bunun zor bir durum olduğunu, ancak, kendilerini güçlü hissettiklerini ve hem kolektif hem bireysel düzeyde güçlü bir inanç geliştirdiklerini öne sürüyorlar. Görüşme yaptıklarımın biri, hapishaneye girdiği zaman, güven eksikliği duyduğu ve divana çıkıp yüzlerce insan karşısında, kendisi ve çeşitli siyasi meseleler hakkında konuşmaktan korktuğunu söyledi. Ancak hapishanedeki hayat dışarıdakinden farklıydı ve özeleştiri, kişisel bağlamda daha az tehdit ediciydi. Mahkûmlar, her şeyi, yemeği, kıyafetleri, korkuyu, üzüntüyü ve neşeyi paylaşıyorlardı. Eğer mahkûmlardan birine, ailesinden ve dışarıdaki arkadaşlarından bir şeyler gelirse, bu kesinlikle diğerleriyle paylaşırdı.

Eğitimden birçok yeni teorik görüş öğrendiğimi söylemeyeceğim-iki ya da üç ay sonra yeterli bir teorik temelim oluşmuştu, ve sonraki üç yıl öğrendiklerimi başkalarıyla paylaşmakla geçti (Görüşülen Kişi I).

Sadece maddi şeyler paylaşılmıyordu. Aronowitz (2000:21) paylaşmanın ayrıca bilgi üzerindeki iktidarı da paylaşmayı, böylece geleceği biçimlendirme gücünü de paylaşmayı içerdiğini belirtir. Eğitim alan mahkûmlar, diğer mahkûmların öğrenme süreçlerine katkıda bulunmayı bir sorumluluk bildiler. Ancak, PKK'nin eğitimle ilgili düşüncesindeki temel bir ilke, resmi akademik bilgiye sahip olanların her zaman için en iyi öğretmenler olmadıklarıdır. PKK için, bilgi, akademik veya teorik bilgi ve becerilerin ötesinde bir şeydi.

Görüşme yaptıklarından bir başkası, bilginin paylaşımı konusunda şunları söylüyordu:

Sadece benim için iyi değildi; halkım için de faydalı oldu. Duvarların dışında sıradan bir öğretmendim; hapishanede, öğrencilerimle ilişki-
rim sayesinde, daha güçlü bir kimlik ve güven kazandım. Onlar ben-
den öğrendi, ben onlardan öğrendim-birlikte öğreniyorduk. Bugün,
örgütün güçlü bir sözcüsüyüm. Hapishanedeki eğitimden çok şey
öğrendim ve onu insanlara geri vermeye her zaman hazırım
(Görüşülen Kişi II).

Görüşme yaptığım insanlar, hapishanedeki eğitim faaliyetlerini takip ettikten sonra, kendilerini daha tamamlanmış bireyler olarak görmüşler:

15 yaşımdan beri örgütün içerisindeyim. Kişiliğimi PKK'de buldum.
Hâlâ kişiliğimde birtakım zayıflıklar olsa da, değişmeyi ve daha iyi bir
insan olmayı hapishanedeki eğitim sayesinde öğrendim. Hayata baka-
rak, içine girerek ve derinlemesine düşünerek yeni bir felsefe kazandım.
Nasıl kişilik çözümlemesi yapacağımı ve karşımdaki insanı tanımayı
öğrendim. Ancak hepsinden güzeli, okumayı, sevmeyi öğrendim
(Görüşülen Kişi II).

Kişiliğin dönüştürülmesi PKK eğitiminin odak noktasıdır. Çoğu insanda, kişiliğin
dönüştürülmesi, otoriter veya baskıcı rejimlerle, beyin yıkama veya militan kadro-
su yetiştirmeyle bağlantılı olarak görüldüğünden, olumsuz çağrışımlar uyandırır.
Görüşme yaptığım insanlardan ikisi, değerlendirmenin, bireye zarar verdiği
örnekleri gösterdiler. Dönüşüm burada sadece psikolojik bir terim değil, hayatı ve
içinde bulunduğunuz sosyal ilişkileri nasıl algıladığınız ve içinde bulunduğunuz
sosyal hayatın sizi nasıl daha iyi bir insan yapacağıyla ilgilidir. Kincheloe'nin (2005)
ileri sürdüğü gibi, Freire'ye göre özgürlük için dönüşüm psikolojik bir terim
olmaktan öte bir şeydir. Dönüşüm, eleştirel bilince ulaşmanın pratikleri olarak,
güçlü bir biçimde insanlarla birlikte çalışmayı ve yaşamayı içeren sosyal bir dina-
miktir (2005:73).

Bu makalede, elbette bu terime, görüşme yaptığım kişilerin kendi dönüşümleriyle
ilgili anlatıları renk vermiştir. Hepsi de dönüşümü fazlasıyla zor ama olumlu bir
süreç olarak tanımlamışlardır. Hapishanede kaldıkları sürede, yaşamlarını sorgu-
lamak zorunda kalmışlardı ve bu sorgulayış onları kişisel olarak güçlendirmişti.
Görüşme yaptıklarından kadın olanı (IV) cezaevinde toplumsal cinsiyet hakkın-
da daha çok bilinçlendiğini belirtmişti. Tutuklanmadan önce, sürekli erkek olma-
yı dilemişti. Cezaevindeki kadın topluluğu, ona kadınların da erkekler kadar
değerli olduğunu ve onlardan daha güçlü olabileceklerini fark ettirmişti. Edindiği
bilgi ve diğer kadınlar için geliştirdiği dayanışma, sonunda kendini sevebilmesini

ve toplumsal cinsiyete önem vermesini sağlamıştı.

Görüştüğüm dört kişi, hapisanedeki eğitimin onlara sözcüklerin sevgisini öğrettiğini, bu sözcükler sayesinde de “yeni bir dünyanın” önlerine serildiğini söylediler. Freire (1972) göre, sözcüğü okumak dünyayı okumaktır ve eleştirel okuma, içinde bulunduğunuz bağlama dair daha iyi bir anlayış geliştirir. Türk okullarının politikası hâlâ, alternatif görüşlere yer vermeksizin, Kürtleri ve diğer azınlık grupları, hegemonik bir Türk milliyetçi bakış açısında asimile etmektedir. PKK'nin başlattığı eğitim programı, siyasi mahkûmlara yeni ve özgürleştirici eğitim deneyimleri getirmiştir. Okuma-yazma siyaseti, Freire ve Gramsci bağlamında, bireylere sadece okuma-yazma öğretmez. Dünyayı okumak, verili olarak kabul edilen bilginin eleştirel sorgulanması demektir. Okuma ve yazma yeteneği insanlara, toplumdaki baskı mekanizmalarını ayakta tutan yapıları anlayacak ve eleştirecek gerekli araçları sağlar. Kültürel ve dönüştürücü pratiklerle, yaşanan gerçekliği açığa çıkarmak da öğrenme sürecine, yeni deneyimler ve bilgi katar (Conway, 2006: 33-34). Freire (1972) her zaman dünyanın ve insanların birbirinden ayrı değil, sürekli bir etkileşim içinde olduğunu vurgular. Bu sebeple de, okuryazarlık sadece bir okuma ve yazma meselesi değildir, siyasi bir görev olduğu gibi, değişim ihtimalini gerektiren bir bilinç yapılandırma sürecidir.

Tartışma

Bu makalede, cezaevi yaşamının sadece bazı yönleri üzerinde duruldu. Çoğu mahkûm için, cezaevi hayatı, kendilerini ve arkadaşlarını, hem psikolojik hem de fiziksel iyileşemez yaralara maruz bırakan korkunç bir deneyimdi. Görüştüğüm kişiler, siyasi mahkûmlar arasındaki ilişkileri olumlu terimlerle açıklamış olsalar da, onların arasında da çıkar çatışması, anlaşmazlık ve memnuniyetsizliklerin olduğunu düşünebiliriz. Görünenin ötesine baktığımızda/(meta-perspective) ise, PKK'nin siyasi eğitimi, hapisane yaşamının çeşitli yönlerini birleştiren ve mahkûmların ortak çıkarla ilgili meselelere yoğunlaşmasını sağlayan bir yapışkandır. Özcan (2006) göre, PKK'nin Türkiye'ye Kürt muhalefetini getirmesindeki başarısı, örgütsel gayretine, kendi bünyesine katma felsefesine, örgüt-birey bağına ve eğitim felsefesi ve yoğunluğuna bağlıdır (2006: 241).

Görüşme yaptığım kişilere göre, PKK hem siyaset hem de eğitim hareketidir ve PKK içerisinde bu iki özellik birbirinden ayrılmaz. Shor'a (2000) göre, Freire bütün eğitim faaliyetinin özünde siyasi olduğunu vurgular. Siyaset, öğretme ve öğrenmenin ayrı bir parçası değildir, tam tersine eğitimin bütün türleri politiktir (Shor, 2000: 27).

PKK'nin istediği, üyeleri ve Kürt halkı arasında genel okuryazarlık ve bilgi seviyesini yükseltmektir. PKK'yle bağlantılı olmakla suçlanan çok sayıda siyasi mahkûmdan dolayı, hapisaneler eğitim alanları olarak görülüyordu. Cezaevinde eğitim temel olarak, bilgiyi geliştirmek ve örgütün üyeleri arasında eleştirel bilinci yükselt-

mek amacıyla yapıyordu. Görüşme yaptığım kişilere göre, dönüşüm ve eleştirel bilinç, baskıcı siyasi ortam veya gündelik yaşamlarıyla ilgili konularda birlikte tartışmaları sayesinde geliyordu. Mahkûmlar yavaş yavaş, aynı baskıcı ortamda olduklarının ve onun etkisi altında olduklarının farkına varıyorlardı. Bu insan kaynağının dönüşümü olmadan, örgüt muhtemelen yaşayamazdı. Bu bağlamda, eğitim, karşı-hegemonya yaratmada bir araç haline gelmiştir. Türkiye'deki Kemalist okulun asimilasyon siyaseti ve devlet tarafından Kürtlere dayatılan şiddetli baskı göz önünde tutulduğunda, PKK eğitimi, bir karşı-hegemonya türü olarak karşımıza çıkar. Diğerlerini de eğitmek için gerekli olan bilgi ve yeteneklere sahip olduklarından, eğitilmiş ve bilinçli bireyler mücadeleye daha iyi katkı sunarlar.

Türkiye'deki eğitim sistemi, sistematik olarak, öğrencilerin, Kürt olduklarına dair algılarını yıkmaya çalışmıştır. Çoğu etnik kimliklerini açıklamaya dahi cesaret edememişlerdir. Karşı bir strateji olarak, cezaevindeki eğitim, bu parçalanmış kimlikleri bir araya getirmeyi amaçlamıştı. Ancak, hapishanedeki kadroların eğitimi yeterli görülmemiştir, eğitimin bütün Kürtlere faydası olmalıydı. Sonuç olarak, el yazmaları, broşürler ve bazen bazı kitaplar hapishane dışarısına çıkartılabilmiş ve dışarıda, grup eğitiminin ya da Freire'nin kavramıyla kültürel çemberlerin temelini oluşturmuştur. Hapishanede olduğu gibi, gruplar içindeki, dağ kamplarındaki ve Diaspora'daki eğitim faaliyetleri komiteler tarafından düzenleniyor ve yerelde serbest bırakılmış mahkûmlar veya eğitilmiş üyelerce pratiğe konuluyordu. Eğitim ve benzeri mücadeleleri yapılandırmada ve düzenlemede izlenen strateji buydu. Birçok mahkumun pratik deneyimi az olmasına ve yıllar süren mahkumiyetin ardından gelişmelerin gerisinde kalmalarına rağmen, serbest kalan PKK'li mahkumlar halk tarafından saygıyla karşılanmış ve çoğu onları model almış ve başkaları için motivasyon kaynağı olarak görülmüşlerdir. PKK liderleri de cezaevine atıldılar, bazıları yirmi yılı aşkın süre. Hapishanedeki duruşları ve davranışları üyeler ve sempatanlar tarafından yakından takip edildi. Örnek olacak biçimde davranışları beklendi. Freire de Gramsci de, siyasi değişim hedefleyen mücadelelerde, liderliğin önemli rolünü vurgular. Daha önce de belirtildiği gibi, Gramsci'ye (SPN,198) göre liderlik, ya tahakkümle ya da yön vermeyle (manevi liderlik gibi) olur ve mücadelelerin ilerleyişi veya başarısı liderlerin nasıl önderlik ettiğine bağlıdır. Gramsci, pozitif hegemonyayı, manevi-ahlaki yönlendirme ile tahakkümün-veya rıza gücünün bütünlüğü olarak kavramsallaştırır (Allman, 1999: 106). Manevi liderliğin vaadi ayrıca, üyeleri liderlik konusunda eleştirel bir duruş sergilemeleri konusunda teşvik etmektedir. PKK kadrolarıyla görüşmüş, dağ kamplarından birini görmüş ve kadroların günlük hayatına iştirak etmiş biri olarak, benim izlenimim, liderlik, kendilerine ve mücadeleye yön vermeyi ümit eden üyelere örnek olarak algılanıyordu.

Hapishanedeki eğitim, başka amaçlara da hizmet ediyordu. Mahkûmlar kendi kişisel durumlarının ötesinde, "önemli meseleler" olarak nitelendirdikleri meselelere yoğunlaşmalarını sağlıyordu. Hapishane arkadaşlarının deneyimleriyle yüzleşince, daha sıradan sorunlar birdenbire önem kaybediyordu. Hapishanede kalmak, eski deneyimlerinin ve tasavvurlarının ötesinde eğitim fırsatları sunmuştu.

Daha bilinçli ve kendilerine güvenleri yüksek insanlar olabilmeleri için kişilik üzerinde çalışma fırsatı sunmuştu. Hapishane yaşamı, öğrenme ve gelişmek için iyi koşulların olduğu arkadaşa bir atmosfere dayanıyordu. Hapishane yaşamı korkunç olsa bile, bazen, dışarıdaki baskıyla ve yoksulluğun sıkıntılarıyla örülü bir yaşamdan daha iyi olabiliyordu.

Görüşme yaptığım kişilerden biri, bir öğretmen olarak kimliğinden ve hapishane-deki öğrencileriyle ilişkilerinden söz etti. Bu ilişkinin karşılıklı olduğunu ve edindiği bilgi kadar öğrencilerle etkileşimde bulunmanın da kimliğini güçlendirdiğini iddia etmişti. Demokratik öğretmenlik iki yönlü bir süreçtir. Shor (2000) bir öğretmen eşitsizliği ve demokrasi eksikliğini eleştiriyor ve aynı zamanda otoriter bir biçimde öğretiyorsa, inanırlılığına gölge düşürdüğünü belirtir (2000:27). Bu gözlem, Freire'nin (1972) öğretmenler ve öğrenciler bir zıtlıklar bütünüdür görüşüyle açıklanabilir. Öğretmen öğrencilerin, öğrenciler de öğretmenin ihtiyaç duyduğu bilgiye ve deneyimlere halihazırda sahiptir. Fikir şudur, öğretmeyi ve öğrenmeyi, her insan içinde birbiriyle alakalı iki süreç olarak algılamaktır. Freire, öğretmen-öğrenenler, öğrenenler-öğretmenler terimlerini bu durumu anlatmak için kullanır. Gramsci (SPN, 349-350) de benzer bir görüşü benimser, ona göre de, öğretmen ve öğrenci arasında karşılıklı bir ilişki vardır, böylece, öğretmen de bir öğrencidir ve her öğrenci de bir öğretmendir. Bu eğitim ilişkisinin, okulla sınırlandırılmamasını öne sürer. Toplumun genelinde ve her birey için diğer bireylerle ilişkilerinde mevcut olan bir ilişkidir. (Allman, 1999: 116).

Cezaevinde mahkûmlar sözcükleri sevmeyi öğrendiler. Kimisi yazılı sözcüklerle ilk kez tanıştı. Bu onlara yeni bir dünya açtı. Okur-yazarlık Freire'e (1972) göre basılı sözcüğü dünyayı yeniden şekillendirmek için kullanma yeteneğidir. Öğrenciler okur-yazar olduklarında kendilerini değiştirmek ve dünyada görev almak için yetkilendirilmiş olurlar. Kelimeyi okuyup dünyayı yorumladıklarından, kendi gerçekliklerini de okur ve kendi hayatlarını yazarlar. Böyle bir okuma, eğer adalet ve eşitlik için dönüştürücü eylemle birleşmezse, faydasız olur. Görüşme yaptıklarımın birine göre, hapishaneden çıkan birçok siyasi mahkûm daha sonra önemli kişiler, ya da Gramsci'nin sözcükleriyle sivil toplumun farklı alanlarında organik entelektüeller oldular:

Birçok siyasi mahkûm örneği vardır ki onlar hapishanedeki eğitimi, serbest bırakıldıktan sonraki çalışmalar için gayri resmi bir platform olarak gördüler. Bazısı topluluklarda, dağ kamplarında veya Diaspora'da öğretmenlik yapan bilgili kimseler oldular. Eski mahkûmlar arasından ayrıca tanınan yazarlar, gazeteciler, sanatçılar veya siyasi figürler çıktı (Görüşülen Kişi IV).

Görüştüğüm kişi hapishaneden çıktıktan sonra iki tane roman yazmıştı. Nitekim siyasi mahkûmların büyük çoğunluğu, yaşamlarını derinlemesine değiştiren yeni bilgiler ve temel okuma yazma yetenekleri edindiler.

Siyasi mahkûmlar fazlasıyla kırılğan bir konumdalar ve bu yüzden hem otoriter cezaevi sisteminin hem de onları kendi çıkarları için çalışmaya ikna etmeyi amaçlayanların etkisine maruzlar. Mahkûmların bütünlüğüne yönelik tehdit, küçük-hücre tecritlerin kullanılmasıyla artıyor. Kürt mücadelesinde ön saflarda olanlar için, PKK gibi, siyasi mahkûmlar önemli bir hedef grubu temsil ediyor. Örgütün hâlihazırda üyesi veya sempatzanı olanlar için, hapishanedeki eğitim, kişisel gelişim ve öğrenme için bir araçtır. Görüşme yaptığım kişilere göre, gelecek için onlara cesaret ve ümit veren yönlendirici eğitim hapishane yaşamını tahammül edilebilir kılıyordu. Cezaevindeki zor koşullara rağmen, PKK birbirlerine öğreten mahkûmlar için eğitim faaliyetlerini yapılandırabilirdi. Freire'e göre, öğretme ve öğrenme öyle bir biçimde gerçekleşiyor ki, öğretenler öğreniyor, çünkü daha önce öğrenilmiş bilgiyi tanımış oluyorlar. Öğrencinin nasıl öğretileni kavramaya çalıştığını gözlemleyerek, belirsizlikleri, doğru ve yanlışları ortaya çıkarıyorlar (Freire, 2005: 31).

Sistem mükemmel olmasa da, hapishanedeki siyasi eğitim PKK'ye bilgili üyeler kattı. Bu bireyler daha sonra bütün mücadele için önemli birer güç oldular. Hapishanedeki siyasi eğitim, Türkiye, Kürdistan ve Diaspora'da yaygınlık kazanan sosyal ve politik harekete yön ve anlam verdi.

Son sözler

Hapis yıllarının, geçmiş ve şimdi arasında boşluğa yol açacağı düşünülebilir. Ancak görüşme yaptığım kişilere göre, hapishanedeki eğitim geçmiş ve şimdi arasında bir köprü oluşturdu. Hayata, siyasi duruma ve kendi kişiliklerine dair yeni perspektifler edindiler. Kadın olanı, kendi hapis hayatını toplumsal cinsiyeti kavrayan bir yeniden doğuş olarak görüyor. Görüştüğüm bütün kişiler, hapishaneyi, kendi kişisel gelişimlerini derinden etkileyen ve esas olarak PKK'nin bütün mücadelesine katkı sunan bir eğitim alanı olarak görüyorlar. Ayrıca hapishanedeki siyasi eğitimin Kürt toplulukları ve Diaspora için önemli rolünü de vurguluyorlar. Aşağıdaki alıntı bu noktayı aydınlatıyor:

Diğer siyasi mahkûmlarla yaşamak ve öğrenmek dünyaya ve Kürt halkına olan duruşumu değiştirdi. PKK'nin bir parçası olmak, size yetki, güven ve güç veriyor, sizi cesur ve risk almaya istekli kılıyor. Cezaevine girmeden önce birçok korkunç şey yaşadım, cezaevinde de, daha sonra da. Artık hiçbir şeyden korkmuyorum (Görüşülen Kişi 1).

Ancak, bilginin ve kişiliğin değiştirilmesi umut olmadan imkânsızdır. Paulo Freire'nin eğitim biliminde umut, siyasi dönüşüm, dönüştürücü eylem ve eleştirel bilinci destekleyen itici güçtür. Bu açıdan bakıldığında, PKK hareketi umut pedagojisini Freirian bağlamda kanıtlayan bir okulu temsil ediyor. Freire'e göre umut varoluşsal bir ihtiyaçtır, pratiğe döküldüğünde tarihsel somutluk olur (Freire, 2004;

Adams, 2006). Ronald & Roskelly'e (2001:612) göre, Freire inançsız bir dünyada umudun nasıl bulunacağı sorusunun üstesinden gelmiştir, aksi takdirde değişim mücadelesine başlamak imkansızdır. Siyasi mahkûmlar inançları yüzünden hapsedilirler. Adams, Freire'nin şu sözlerine yer verir: "Ancak, umut kollarını bağlayıp beklemek değildir. Savaşığım sürece, beni motive eden umuttur ve eğer umutla savaşırsam, bekleyebilirim (2006:71). Eğer mahkûmlar kendi davalarına ve PKK'nin özgürlük mücadelesine inanmasalardı ve daha iyi bir dünya için siyasi değişimlere dair bir umutları olmasaydı, hapisanedeki hayat dayanılmaz olurdu. Nitekim hapisanedeki siyasi eğitim, umutsuzluklar ortamında, mahkûmların umutlarını korumalarını sağlamıştır.

Notlar

- [1] Birçok araştırmacıya göre, 30.000 insan öldü, 4000 köy boşaltıldı ve 3 milyon insan evlerinden ve topraklarından edildi ve 20.000 insan politik nedenlerden ötürü hapse atıldı.
- [2] Freire modelinde, sınıfın yerine kültürel çemberi almıştır, ve öğretmen burada okuma yazma sürecinde yöneten kişidir.
- [3] Norveç Helsinki Komitesi (2007: 3).
- [4] Diyarbakır, Kürtçe Amed, Kürtlerin Türkiye'deki başkenti olarak kabul ediliyor.
- [5] Parti lideri Abdullah Öcalan'ın 1999'da yakalanmasından sonra, yüzden fazla kadro üyesi kendilerini feda ettiler, çoğu yanarak öldü.
- [6] Mazlum Doğan, daha sonra PKK'nin kuruluşuna gidecek olan 1972'deki ilk toplantıya katılan yedi kişiden biridir.
- [7] 1999'da Adalet Bakanlığı, çoğu PKK ile bağlantılı olmaktan suçlanan ve Terörle Mücadele Yasasıyla (1991) yargılanan mahkûmlar için küçük grup tecriti (K tipi hapisaneler) uygulamasını başlattı. Mahkûmlar tecrit edildiğinden, eğitim faaliyetleri yürütme fırsatını kaybettiler. Koşulların yerini küçük hücrelerin alma süreci başladığından beri, Türkiye hapisanelerinde açlık grevleri ve ölümlerle sonuçlanan protestolar ve çatışmalar yaşandı, bu durum uluslararası camiada da dikkat çekti (Green 2002).
- [8] Bknz. İnsanları İzleme Örgütü (2000) ve Uluslararası Af Örgütü (2000).
- [9] 1994'ten itibaren Kürt meselesiyle ilgilenen Rafto Kuruluşunun (www.rafto.no) 2002'den beri yönetim kurulu üyesiyim. 2004'ten beri AB Türkiye Sivil Komisyon başkanıyım.
- [10] SPN: Selections from Prison Notebooks [Hapishane Notlarından Seçmeler] (Antonio Gramsci), Quentin Hoare ve Geoffrey Nowell Smith (2005) tarafından editörlüğü yapılmış ve çevrilmiş.

Bibliyografya

- Adams, C. (2006). *Machismo and Geographies of Hope*. Doctoral Thesis, Washington State University, Program in American Studies. https://research.wsulibs.wsu.edu:8443/dspace/bitstream/2376/548/1/C_Adams_072806.pdf. Downloaded from the Internet 14.4.2008.
- Allman, P. (1999). *Revolutionary Social Transformation. Democratic Hopes, Political Possibilities and Critical Education*. Westport, Connecticut and London: Bergin & Garvey.
- Allman, P. (2001). *Revolutionary Social Transformation: Democratic Hopes, Political Possibilities and Critical Education*. Critical Studies in education and Culture Series. Henry A. Giroux, Series Editor. Westport, CT:
- Bergin & Garvey. Aronowitz, S. (2000). *Paulo Freire's radical democratic humanism*, in P. McLaren & P. Leonard (eds.), *Paulo Freire: A Critical Encounter*. London and New York: Routledge, pp. 8-23.
- Borg, C. & Mayo, P. (2002). *Gramsci and the Unitarian School: Paradoxes and Possibilities*. In C. Borg, J. Buttigieg & P. Mayo (Eds.). *Gramsci and Education*. Lanham, boulder; New York, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Bould, G. (ed.) (2005). *Conscience be my Guide. An Anthology of Prison Writings*. London, New York: Zed Books.
- Carr, W. (1995). *For Education: Towards Critical Educational Inquiry*. Buckingham, UK: Open University Press.
- Casey, K. (1996). *The New Narrative Research in Education, in Review of Research in Education*, Vol 21 (1995-1996), 211-253.
- Conway, J. M. (2006). *Praxis and Politics. Knowledge Production in Social Movements*. New York & London: Routledge.
- Falla, R. (1994). *Massacres in the Jungle: Ixan, Guatemala, 1975-1982*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Fanon, F. (2005). *The Wretched of the Earth*. New York: Grove press.
- Fontana, B. (2002). *Hegemony and Rhetoric: Political Education in Gramsci*. In C. Borg, J. Buttigieg & P. Mayo (Eds.). *Gramsci and Education*. Lanham, boulder; New York, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- JCEPS Vol. 6 No. 1 : *Prison as Site for Political Education: Educational experience...* Page 15 of 18 <http://www.jceps.com/print.php?articleID=120> 12.02.2009
- Freire, P. (1972). *Pedagogy of the Oppressed*. London: Penguin.

- Freire, P. (2004). *Pedagogy of Hope: Reliving Pedagogy of the Oppressed*. London, New York: Continuum Press.
- Freire, P. (2005). *Teachers as Cultural Workers. Letters to those who dare teach (expanded edition with new commentaries by Peter McLaren, Joe L. Kincheloe, and Shirley Steinberg)*. Colorado: Westview Press. "F-Type" prisons: Isolation and allegations of torture or ill-treatment. Amnesty Report, April 20, 2001. <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGEUR440252001?open&of=ENG-380>.
- Gadotti, M. (1996). *Pedagogy of Praxis. A Dialectical Philosophy of Education*. Albany: State University of New York Press.
- Giroux, H. A. (2002). *Rethinking Cultural Politics and Radical Pedagogy in the Work of Antonio Gramsci*. In C. Borg, J. Buttigieg & P. Mayo (Eds.). *Gramsci and Education*. Lanham, boulder, New York, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Gramsci, A. (1925/1994). *The Party School*. In Richard Bellamy (Ed), *Pre-Prison Writings*. Cambridge: Cambridge University Press (pp. 265-267).
- Gramsci, A. (2005). *Selection from Prison Notebooks of Antonio Gramsci*, in Q. Hoare & G. Nowell-Smith (Eds.) (1971/2005) *Selection from Prison Notebooks of Antonio Gramsci*. London: Lawrence and Wishart.
- Green, P. (2002). *Turkish jails, hunger strikes and the European drive for prison reform*. In: *Punishment and society*, Vol 4(1): 97-101. London, Thousand Oaks, CA and New Delhi: SAGE Publications.
- Gunter, M. (1990). *The Kurds in Turkey: A Political Dilemma*. Boulder, CO: Westview Press.
- Hatch, J. A. (2002). *Doing Qualitative Research in Education Settings*. New York: State University of New York Press.
- Hoare, Q. & Nowell-Smith, G. (Eds.) (1971/2005). *Introduction, in Selection from, Prison Notebooks of Antonio Gramsci*. London: Lawrence and Wishart, p. xxiii.
- Karlsen, G. M. (2007). *Turkey: Need for firm leadership on human rights*. Oslo: The Norwegian Helsinki Committee Report 25. January, 2007.
- Kincheloe, J. L. (2003). *Teachers as Researchers: Qualitative Inquiry as a path to Empowerment (2.edition)*. London and New York: RoutledgeFalmer: Taylor & Francis Group.
- Kincheloe, J. L. (2005). *Critical Pedagogy*. New York: Peter Lang Primer.
- Koivunen, K. (2002). *The Invisible War in North Kurdistan*. University of Helsinki: ISBN: 952-10-0644-7 (Internet, PDF). <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sospor/vk/koivunen/theinvis.pdf>.
- Kutschera, C. (1994). *Mad Dreams of Independence: The Kurds in Turkey and the PKK, in Middle East Report*, No. 189, The Kurdish Experience (Jul. – Aug. 1994), 12-15.
- Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsinterview*. Oslo: Ad Notam, Gyldendal.
- Kvale, S. (1996). *InterViews. An Introduction to Qualitative research Interviewing*. Thousands oaks, London, New Delhi: Sage Publications.

